

Тетяна Шахрай,

кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант,
Інститут педагогічної освіти дорослих НАПН України,
(м.Київ)

Tatiana Shakhrai,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
doctoral student,
Institute of Adult Education Teacher
(Kyiv)

УДК 371.13: 371.15
ББК 74 п

СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

THE FORMATION OF PROFESSIONAL IDENTITY OF FUTURE TEACHERS: HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS

Викладено теоретичний аналіз проблеми становлення професійної ідентичності майбутніх педагогів у психолого-педагогічних дослідженнях. Розкрито етапи становлення ідентичності індивіда. Також акцентовано увагу на важливому значенні родини, оскільки емоційно-позитивний фон та правильно зорієнтована дорослими дитяча активність, закладають певні світоглядні і професійні установки, що є важливим компонентом формування професійної ідентичності. Оскільки ідентичність, як психічне утворення, має свою специфічну модель, охарактеризовано її компоненти та ознаки. З'ясовано внутрішні та зовнішні джерела розвитку професійної ідентичності, а також чинники, що призводять до змінення професійної самосвідомості і, як наслідок, настання професійної кризи, тобто втрати професійної ідентичності.

Ключові слова: ідентичність, професійна ідентичність, професійна самосвідомість, професійне самовизначення, професійна криза.

The theoretical analysis of the problem of development of professional identity of future teachers in psycho-pedagogical studies. The author reveals the stages of formation of identity of the individual. Also focuses on the importance of the family as an emotionally-positive background, which was getting information about the profession, and older children correctly orientated activity, provide a certain ideological and professional installation, which is an important component of formation of professional identity. The processes of domestic authentication and self-definition envisage taking into account of totality of circumstances of socialization of personality in the process of development of identity of personality.

A choice takes place personality of type of future professional activity on the basis of present for her professional inclinations, interests and formed capabilities. Essence of professional self-determination consists in realization of accordance of the possibilities personality to the psychological requirements of profession, role in the system of social relations and responsibility for fulfilling commitment, that arise up in connection with the done choice.

Since the identity as mental education has its specific model, characterized by its components and features. Clarified internal and external sources for the development of professional identity and the factors that lead to changes in professional identity and, as a consequence, the onset of professional crisis, the loss of professional identity.

Thus, forming of professional identity of future teachers is a result of realization by them the equality with professional activity and association, knowledge of limits of the competence and confidence in the efficiency, feeling of itself as a professional. Level them professional orientation is the index of formed of him professional identity.

It is important, that in the process of preparation of new generation of teachers the state did an accent on timely development and symbiosis them spiritual and intellectual potential, that it is first of all related to the values and priorities that a front-rank country and society must product on the whole on an own prospect. In this direction of improvement of professional preparation of students in an educational-educator process it is necessary to promote attention in relation to forming for the students of groups of necessities, interests, persuasions sent to personality and professional self-realization and self-perfection.

Key words: identity, professional identity, professional self, professional crisis.

Изложен теоретический анализ проблемы становления профессиональной идентичности будущих педагогов в психолого-педагогических исследованиях. Раскрыты этапы становления идентичности индивида. Также акцентировано внимание на важном значении семьи, поскольку эмоционально-положительный фон и правильно сориентирована взрослыми детская активность, закладывают определенные мировоззренческие и профессиональные установки, что является важным компонентом формирования профессиональной идентичности. Поскольку идентичность, как психическое образование, имеет свою специфическую модель, охарактеризованы ее компоненты и признаки. Выяснено внутренние и внешние источники развития профессиональной идентичности, а также факторы, которые приводят к изменению профессионального самосознания и, как следствие, наступления профессиональной кризиса, то есть потери профессиональной идентичности.

Ключевые слова: идентичность, профессиональная идентичность, профессиональное самосознание, профессиональное самоопределение, профессиональный кризис.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Особливої актуальності в наш час набула проблема формування моделі фахівця-професіонала. Нинішня система підготовки певною мірою не в змозі забезпечити ефективну діяльність випускників. Як наслідок, молоді вчителі не завжди повною мірою підготовлені до тієї професійної реальності, в якій їм доводиться позиціонувати себе.

Отже, основною метою вищої освіти в Україні має бути забезпечення психолого-педагогічних умов для саморозвитку і самореалізації студента як суб'єкта освітнього процесу та майбутньої професійної діяльності. Наразі однією з провідних проблем підготовки майбутніх фахівців є дослідження професійної ідентичності як визначальної характеристики спеціаліста, що дає змогу людині максимально виявити свої здібності й творчо опанувати професію. Пріоритетними цінностями педагога мають виступати творчість, ініціативність, гуманізм і високий професіоналізм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Дослідження ідентичності сягає своїм корінням у філософську проблематику тотожності і відмінності і представлені вагомими працями Аристотеля, Евкліда, Р. Декарта, Г. Лейбніца, І. Канта, В. Шеллінга, Г. Гегеля, Дж. Локка, Д. Юма.

Сучасний дискурс про ідентичність припадає на початок 60-тих років і пов'язаний з творчістю Е. Еріксона. Він ввів у науковий обіг і популяризував поняття «ідентичність». У результаті поняття «ідентичність» отримало міждисциплінарний статус і використовується для аналізу різних проблем як у соціальних, так і у гуманітарних науках.

Загалом, проблема ідентичності посідає досить вагоме місце в наукових розробках як вітчизняних так і зарубіжних вчених. Серед дослідників загальної проблеми ідентифікації та ідентичності особистості були Дж. Г. Мид, А. Гідденс, Е. Дюркгейм, П. Бурд'є, В. Ядов. Одним з перших, хто звернувся до сімейної ідентичності, слід назвати Н. Акермана. Питання формування професійної ідентичності майбутніх фахівців у педагогічному процесі ВНЗ досліджувалися вітчизняними та зарубіжними дослідниками, а саме: Дж. Олсуп, Дж. Озолінс, О. Коропецькою, А. Лук'янчуком, Л. Шнейдер та ін.

Формування мети статті. Прослідкувати етапи становлення професійної ідентичності майбутніх педагогів, що є надзвичайно важливою частиною професійного становлення, оскільки являє надійну систему координат усвідомлення професійного та особистісного досвіду сучасного педагога. Акцентувати увагу на важливому значенні родини, оскільки її емоційно-позитивний фон та правильно зорієнтована дорослими дитяча активність, закладають певні світоглядні і професійні установки, що є важливим компонентом формування професійної ідентичності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Оскільки вивчення теоретичних аспектів професійної ідентичності майбутніх педагогів на сучасному етапі розвитку суспільства залишається актуальною проблемою, одним із ключових моментів розвитку особистості є становлення ідентичності. Ідентичність (від лат. *identicus* – тотожність) – багатозначний життєвий і загальнонауковий термін, що виражає ідею постійності, тотожності, спадкоємності індивіда і його самосвідомості [6].

В експериментальних дослідженнях Д. Марсія [8] зустрічаємо визначення ідентичності як цілісної динамічної структури, що весь свій час перебуває в процесі внутрішнього розвитку. Вивчаючи процес формування ідентичності, вчений звертає увагу дослідників на чотири неоднозначні «статуси ідентичності» індивіда, кожен з яких має свій досить самостійний характер впливу на процес його становлення і розвитку: дифузія ідентичності, передвизначеність, мораторій, досягнення ідентичності.

Дифузія ідентичності – відсутність у індивіда цілеспрямованої особистісної і професійної спрямованості. Це найнижчий статус, характерний для людей, які не лише не мають чітко визначених життєвих орієнтирів, а й не намагаються сформулювати їх. Тобто, це категорія людей, які схильні «пливти за течією».

Передвизначеність (або передчасна ідентичність) – певний вид ідентичності особистості, що має певні світоглядні і професійні настанови, які вона сприймає під впливом батьків, рідних, знайомих (іншими словами – некритичний особистісний відбір під потужним впливом значимих Інших).

Як приклад практичного застосування формування «передчасної ідентичності» індивіда наведемо модель побудови навчально-виховного процесу в родині Драгоманових. Так, із спогадів О. Пчілки, її брат М. Драгоманов виніс з батькової школи «здатність до вчіння»: був настільки привчений до читання, до розуміння прочитаного, що ще до вступу в училище залюбки прочитав багато книжок з батькової книгозбірні, в тому числі «Историю государства Российского» Карамзина [9, с. 422]. Читаючи рядки автобіографії М. Драгоманова, зустрічаємо слова його щирої вдячності батькові за одержане від нього духовно-ціннісне добро, за виховання і розвиток інтелектуальних інтересів і почуття людської гідності: «Я надто зобов'язаний своєму батьку, який розвив у мені інтелектуальні інтереси, з яким у мене не було морального розладу і боротьби...» [9, с. 422].

Отже, у контексті зазначеного можна вважати, що відбувся процес ідентифікації з батьками: прийняття їх цілей, цінностей, життєвих переконань, які стали базовою основою професійного шляху М. Драгоманова. Оскільки рушійною силою розвитку психорозумових характеристик дитини від її народження є батьки, які поряд з потребою зовнішніх вражень моделюють й пізнавальні потреби, то варто наголосити на важливості свідомого, контрольованого, а головне – вірно організованого процесу навчання й виховання у родині.

Зазначимо, що такий статус ідентичності індивіда («передчасна ідентичність») характеризується вже сформованою мораллю, самобутністю, національним світовідчуттям, світорозумінням як у індивіда, який

досяг статусу «досягнення ідентичності». Проте відмінність між цими статусами – у процесі формуванні наявних цінностей. Для статусу «передвизначеність ідентичності» характерний не процес самостійного пошуку, а ідентифікація з батьками чи значимими Іншими. Тобто, для представників людського суспільства, які пережили кризу становлення ідентичності (до речі, цей аспект не характерний для «передчасної ідентичності») і професійно займаються тим, що власноруч обрали для себе, згідно зі своїми внутрішніми запитами і цінностями, а також впевнені у власних життєвих принципах, яких твердо дотримуються, характерний статус особистості «досягнення ідентичності».

У якості ілюстрації наведемо рядки з біографії Р. Шумана: «...побувавши з батьком в Карлсбаді (Карлові Вари), Шуман почув гру піаніста Мошелеса, яка справила на нього приголомшливе враження. Тоді-то, вперше, зародилася в нього думка стати музикантом...» [3, с. 365]. Наголосимо, що Р. Шуман був сином книговидавця. З дитинства привчився до професійної літературної роботи, зокрема складав статті для енциклопедії, що виходила у видавництві його батька. Шкільні навчальні літературні твори-реферати Шумана мали такий рівень, що помертньо були надруковані як додаток до зібрання його зрілих журналістських праць. В певний період юнацтва Шуман навіть вагався, ставати йому письменником чи музикантом. Він припускав стати навіть юристом, але музика все більш манила юнака. Успіхи у фортепіанних заняттях вселили йому думку про кар'єру концертуючого піаніста. У 1830 році він отримав дозвіл у матері повністю присвятити себе музиці. Прагнучи стати справжнім віртуозом, він займався з фанатичною завзятістю, але саме це і привело до біди: експериментуючи з механічним пристроєм для зміцнення м'язів руки, він пошкодив палець і думку про професійну кар'єру піаніста довелося полишити. Тоді Шуман серйозно зайнявся композицією. Професійні навички літературної роботи знадобились йому у кар'єрі музичного критика. В історію Р. Шуман увійшов як видатний німецький композитор-романтик, музичний критик і диригент [11].

Отже, ми бачимо приклад з життя Р. Шумана, який народився не в родині музикантів. Проте дім і родина – це місце спілкування людей, різних або однакових за професіями, але однаково захоплених спільними ідеями, мистецтвом, наукою тощо. Так, під час родинного відвідування музичних концертів, у маленького Роберта відбулося ототожнення себе з іншим індивідом, його діями, що у майбутньому стали основою його професійної спрямованості. Відбувся складний процес моделювання: ідентифікація індивідом себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, основою якого є емоційний зв'язок. Статус «передчасної ідентичності» сформувався. Проте, з огляду на певні обставини, бажана кар'єра концертуючого піаніста не відбулася. Врешті, згідно зі своїми внутрішніми запитами і цінностями, він обирає свій подальший професійний шлях: композитора, диригента та музичного критика. Відтак, в процесі самостійного пошуку відбулося становлення статусу «досягнення ідентичності».

Отже, становлення ідентичності є одним із ключових моментів розвитку особистості, особливо майбутнього спеціаліста, характер і зміст роботи якого визначається саме особистісно-професійним контекстом. Адже майбутня професійна діяльність – це одна з найбільш значущих сфер буття людини. Саме в ній відбувається самоактуалізація людини як індивіда, особистості, неповторної індивідуальності.

Проте у процесі розвитку ідентичності особистості, як слушно зазначає Д. Марсія, є небезпека досить тривалого «статусу мораторію» (криза вибору, тобто період незавершеності свого світоглядного та професійного вибору), навіть протягом усього життя. Людина постійно перебуває у стані пошуку інформації, яка може стати у нагоді для виходу з кризи: опрацювання різноманітної літератури, розмови з друзями, батьками, навіть сміливі експерименти зі стилями життя, професіями тощо. Варто зауважити, що на ранній стадії такого пошуку, людина переживає почуття радісного очікування. Проте, коли цей процес пошуку затягується, вона може переживати ряд негативних станів: апатію, песимізм, відчуття безпорадності, неспокою.

Отже, атмосфера, у якій навчається і виховується дитина, має важливе значення на творення її емоційного світу та становлення «Я-ідентичності». Дитина, яка зростає у сім'ї, де постійно звучать розповіді про успішну кар'єру, безперечно, вбирає в себе послання успіху, що є важливим компонентом загального процесу професійного становлення особистості й подальшого успішного розвитку професійної діяльності.

Сьогодні більшість наукових досліджень підтверджують наявність тісного зв'язку між типом особистості, яка формується, й виховним потенціалом родини, оскільки родина характеризується безперервністю та тривалістю виховних стосунків між людьми різного віку, життєвого досвіду, різних особистісних якостей, із різним соціальним статусом у суспільстві. Важливим компонентом формування професійної ідентичності є емоційно-позитивний фон, під час якого відбувається одержання інформації про професію.

Ідентичність як почуття вперше виникає на базі емпатії і довіри між матір'ю і дитиною. В результаті проходження процесу зміцнення цієї міжсуб'єктної взаємодії (матері і дитини), у дитини виникає суб'єктивне відчуття тотожності і цілісності свого існування у часі просторі, що пізніше підкріплюються спілкуванням із «значимими Іншими» (тобто соціальною групою). Норми і стандарти «значимих Інших» сприяють розвитку самосвідомості дитини та процесу становлення її індивідуально-типологічних особливостей [13].

Проте у даному разі варто наголосити й на генетичній передумові, генетичній схильності, що виступає основою результативного розвитку будь-якої здібності, таланту в тій чи іншій галузі. І хоча вона є недостатньою основою для розвитку ознаки, однак «вона визначає ймовірність її появи» [10, с. 91].

Як приклад, вдалого поєднання родинного виховання та генетичної передумови, наведемо сім'ю Косачів.

Високоосвічена мати-наставниця О. Пчілка, батько П. Косач, який прихильно ставився до літератури, дядьковчений М. Драгоманов, були найпершими вихователями та вчителями своїх дітей. Вони вважали, що вільний дух «Кобзаря» Шевченка, поезії Гете, Гюго, Байрона, Міцкевича справлять значно кращий вплив на формування свідомості дітей, ніж гімназійна офіційна наука. Особливу увагу приділяли читанню та вивченню іноземних мов. Збереглися відомості, що Леся Українка вивчала та знала французьку, англійську, італійську, німецьку, польську, давньогрецьку, латинську мови. Вона читала багато творів в оригіналі різними мовами і робила вдалі переклади. Саме тому, вже у 18 років, на основі історичних матеріалів і порад дядька Михайла Драгоманова, написала навчальний посібник «Стародавня історія східних народів».

Велика увага у сім'ї приділялась навчанню гри на музичних інструментах (до дітей запрошували вчителів музики). Також значну роль у родинній педагогіці і сімейному вихованні дітей Косачів відігравали народні звичаї, свята, обряди, що виступали як високоемоційні і надзвичайно ефективні джерела народних знань і досвіду. Саме матері завдячує Леся Українка любов'ю до літератури: вона відкрила їй Мавку, дядька Лева, Лукаша, Килину, «змалювала» декорації до драми. О. Пчілка сприяла їй літературним спробам інших своїх дітей – Михайла й Ольги (Михайла Обачного і Олесі Зірки). Михайло Косач пізніше напише: «коли я став тим, чим єсть, коли в мені є що-небудь доброго, то се дякуючи тобі, мамочко» [2, с. 85].

Отже, сімейна ідентичність – це, частіше, родова ідентичність. Вона допомагає дитині ототожнити себе не тільки з певною національністю, культурою, але й з професією, громадою, державою. Завдяки дослідженням К.Юнга та його послідовників було уточнено, що формування цінностей відбувається не тільки на усвідомленому рівні, але й на несвідомому рівні – рівні архетипів [14]. Правильно змодельований навчально-виховний процес, насамперед у родинному вихованні (оскільки сім'я – це перший інститут соціалізації дитини), а також родинний генетичний код поколінь – умови не лише успішного процесу формування ідентичності особистості, а й моделювання професійної ідентичності, що підтверджується усім ходом розвитку людської цивілізації.

У контексті зазначеного, професійну ідентичність ми схильні розглядати як почуття неперервності свого буття, як сутності, відмінної від усіх інших, що має певні характеристики: збереження особистістю власної цілісності й нерозривності історії свого життя та наявність стійкого образу «Я», який включає в себе когнітивний компонент творчого потенціалу (образ своїх індивідуальних якостей, здібностей, соціальної значущості) і афективний (самоповагу, самооцінку, естетичне переживання-почуття тощо). Саме на основі ідентифікації здійснюється прийняття індивідом існуючих у суспільній групі цінностей і норм, рівень взаєморозуміння в процесі комунікації її членів.

Стислу і глибоку характеристику системи соціальних стереотипів і норм, очікуваних від індивіда в майбутньому, знаходимо в праці «Психологічна педагогіка в царині педагогічної дії» філософа і педагога сучасності І. Зязюна. «Народившись, людина постає перед досвідом попередніх поколінь, що в концентрованому вигляді виражений у культурі, соціокультурних цінностях. Інтеріоризація цих цінностей, ідентифікація з соціокультурним оточенням (тобто, особистісні становлення й розвиток), – перше й найважливіше, що очікує від людини її соціальне оточення» [5, с. 21].

Наразі професійна ідентичність майбутнього педагога – усвідомлення своєї належності до певної професії, що формується у процесі професійної освіти та активного розвитку професійної компетентності. Це динамічна система, яка впливає на ціннісно-смыслову сферу і удосконалення професійної майстерності майбутнього спеціаліста.

Професійна ідентичність педагога сприяє розвитку «професійного почуття», тобто емоційного прийняття себе як людини, яка, займається певною справою, усвідомлює певну ментальність, впевненість у своїй професійній приналежності, самостійність та ефективність, свою професійну цілісність та визначеність. Професійну ідентичність характеризує приєднання та накладання образу професії (зі всіма її закономірностями) на особливості конкретної особистості.

У структурі професійної ідентичності науковці виділяють такі компоненти: переконання у правильності вибору професії та позитивного ставлення до себе як суб'єкта учбово-професійної діяльності та майбутньої професійно-виробничої діяльності; професійної ідентичності (усвідомлення своєї тотожності з професійним образом-Я); професійного образу-Я; Я-концепції та Я-образів (ідеального, нормального, реального); образу – професії [4, с. 3-14].

Формування у студентів професійної ідентичності, на думку багатьох дослідників, охоплює три основних етапи [4, 7, 12]:

Перший етап – адаптаційний (1 курс) – відбувається осмислення професійної ідентичності, коли на основі входження у нове соціальне та професійне середовище зовнішня студентська ідентичність переходить у внутрішню прийнятну, усвідомлену, емоційно забарвлену характеристику. Це нестабільний етап, пов'язаний з адаптацією до нової соціальної ролі студента («Я – студент») та очікувань майбутньої професійної ідентичності.

Другий етап – стабілізуючий (2-3 курс) – на основі усвідомлення вимог нової соціально-професійної ролі, власних здібностей, та можливостей відбувається усвідомлення досягнень, здобутими власними зусиллями. В цей період конструктивні схеми саморозвитку перебувають у достатньо стабільному стані, оскільки студент починає одержувати задоволення від сприйняття себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності («Я – майбутній спеціаліст»).

Третій етап – уточнюючий (4 – 5 курс) – на основі усвідомлення спектру ролей, засвоєних у ході професіоналізації, відбувається формування нових цілей та перспектив. Це другий нестабільний період, сенс якого зводиться до переосмислення та уточнення різних варіантів професійно-творчого саморозвитку, працевлаштування та період розвитку професійної кар'єри («Я – та моя професія та кар'єра»).

Проте становлення професійної ідентичності студентів-педагогів у вищих навчальних закладах має нерівномірний характер, що може призвести до професійної кризи, тобто втрати професійної ідентичності. Змінення професійної самосвідомості породжує феномен професійного маргіналізму, який характеризується відчуттям непричетності до виконуваної професійної ролі, втратою особистісної значущості професії. Основою зміни професійної самосвідомості є такі причини: «психологічне виснаження» (людина вичерпала себе в професії, не досягнувши прогнозованої посади; така людина характеризується недостатніми ресурсами для нової професійної кар'єри і синдромом «професійного вигорання»); «переоцінка цінностей» (людина на певному етапі професійного розвитку усвідомила, що справа, якою вона займається, дається із труднощами і не приносить задоволення); «незадоволена потреба в самореалізації» (людина з особливим типом індивідуалістичної творчої особистості іде з професії, хоча і не вичерпала себе в ній) [1].

Також криза професійної ідентичності пов'язана з невідповідністю її внутрішньої структури вимогам суспільства, що кардинально змінюються. Багато уваги потребують максималістські вимоги до професії вчителя. Проте варто пам'ятати, як немає морально досконалої людини, з урахуванням її професії, так не слід очікувати від педагога виконання своєї роботи якнайкраще у всі часи і за будь-яких обставин або безпомилкової поведінки і дій для всіх інших.

Нерідко зміну професійної самосвідомості викликають навчально-виховні програми. Такі суперечності в освіті можна умовно поділити на дві групи. Перша група – соціально-педагогічні: виражають, з одного боку, суспільні очікування і уявлення про цілісний образ фахівця професіонала (тобто соціальні вимоги до підготовки вчителів згідно з запитами ринку освітніх послуг), його соціальний статус, моральні якості, рівні професійної підготовки, інтелігентність (іншими словами – соціально-громадянсько-ціннісний характер перетворювальної творчої діяльності); з іншого боку – реальні можливості педагогічної системи забезпечувати необхідну якість освіти в умовах загальної кризи.

Друга група суперечностей в освітній системі – організаційно-педагогічні. Вони виникають у процесі організації навчально-професійної діяльності студентів. У теорії і практиці здійснюються перенесення акценту з навчальної діяльності викладача на пізнавальну діяльність студента, що включає в себе творчу цілеспрямованість, оволодіння стилем педагогічної дії та секретами педагогічної майстерності. На цьому ґрунтується вимога активізації навчальної роботи студентів: навчити їх вчитися (в тому числі, використання найновітніших досягнень педагогічної науки в соціально-культурній сфері, культуротворчих освітніх, педагогічних програмах), реалізувати принцип активності у професійному самовизначенні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Досліджуючи становлення професійної ідентичності майбутніх педагогів, ми дійшли таких висновків:

1. В умовах сьогодення актуальною є проблема формування професійної ідентичності майбутнього педагога, його розвиток як гармонійної, цілісної особистості, яка має свій неповторний образ, є суб'єктом педагогічної діяльності, який здатен побудувати особистісну траєкторію в навчанні та майбутній професії.

2. Вибір особистістю виду майбутньої професійної діяльності відбувається на основі наявних у неї професійних нахилів, інтересів і сформованих здібностей. Процеси сімейної ідентифікації та самоідентифікації передбачають врахування сукупності обставин соціалізації особистості у процесі розвитку ідентичності особистості.

3. Формування професійної ідентичності майбутніх педагогів – результат усвідомлення ними своєї totoжності з професійною діяльністю та спільнотою, знання меж своєї компетенції та впевненості у своїй ефективності, відчуття себе як професіонала. Рівень їх професійної спрямованості є показником сформованості професійної ідентичності.

4. Питання про розвиток професійної ідентичності включається в коло загальної проблеми становлення професіонала, оскільки професійна ідентичність виступає як внутрішнє джерело професійного розвитку і особистісного зростання будь-якого суб'єкта діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Важливо, щоб у процесі підготовки нового покоління педагогів держава зробила акцент на своєчасний розвиток і симбіоз їх духовного і інтелектуального потенціалу, що насамперед пов'язано з цінностями та пріоритетами, які має продукувати передова країна і суспільство на власну перспективу. Відтак, підготовку висококваліфікованих спеціалістів у вищій школі, одному з провідних інститутів соціалізації, маємо розглядати крізь призму розвитку особистості. У цьому напрямку поліпшення професійної підготовки студентів у навчально-виховному процесі передбачає підвищення уваги до формування у студентів груп потреб, інтересів, переконань, спрямованих на особистісну та професійну самореалізацію й самовдосконалення.

1. Антонова Н. В. Особливості професійної ідентичності студентів психологічного факультету / Н. Антонова // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Т. XI. – Ч. 4. – К., 2009. – С. 16-28.
2. Бутич І. Леся Українка. Документи і матеріали. 1871-1970 / І. Бутич. – К. : Наук. думка, 1971. – 200 с.

3. Галацкая В. Музыкальная литература зарубежных стран. / В. Галацкая. – М. : Музыка, 1977. – 558 с.
4. Гарбузова Г. В. Эмпирические критерии формирования профессиональной идентичности студентов / Г.В. Гарбузова // Управление общественными экономическими системами. – 2007. – № 1. – С. 3-14.
5. Зязюн І. А. Психологічна педагогіка в царині педагогічної дії / І. А. Зязюн // П'ята виставка-презентація «Інноватика в сучасній освіті». – К., 22-24 жовтня, 2013. – С. 21.
6. Ідентичність - (психологія) [Назва з екрану] // Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
7. Лукіяничук А. М. Проблема ідентифікації у професійному становленні студентів вищого навчального закладу I-II рівнів акредитації педагогічного профілю / А. М. Лукіяничук. – К., 2010. – 380 с.
8. Marcia J.E. Identity in adolescence / J.E. Marcia // Handbook of adolescent psychology / Ed. by J.Adelson. N.Y., 1980. – P. 213-231.
9. Пчілка О. Твори / О. Пчілка. – К. : Дніпро, 1971. – 464 с.
10. Рабович-Щебро І.В. Психогенетика / І.В. Рабович-Щебро, Т.М. Марютина, Е.Л. Григоренко. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 447 с.
11. Роберт Шуман. Вікіпедія [Назва з екрану] // Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Роберт_Шуман
12. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг / Л.Б.Шнейдер. – М. : МПСИ; Воронеж : МОДЕК, 2004. – 600 с.
13. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис: пер. с англ. – М. : Изд. группа «Прогресс», 1996. – 396 с.
14. Юнг Карл. Психология бессознательного // Режим доступу: http://book-read.ru/libbook_107031.html

Reference

1. Antonova N. V. Osoblyvosti profesijnoyi identychnosti studentiv psykholohichnogo fakul'tetu / N. Antonova // Problemy zagal'noyi ta pedagogichnoyi psykholohiyi: zb. nauk. prac' Instytutu psykholohiyi im. G.S. Kostyuka APN Ukrayiny. – Т. XI. – Ch. 4. – К., 2009. – S. 16-28.
2. Butych I. Lesya Ukrayinka. Dokumenty i materialy. 1871-1970 / I. Butych. – К.: Nauk. dumka, 1971. – 200 s.
3. Galaczka V. Muzykal'naya literatura zarubezhnykh stran. / V. Galaczka. – М.: Музыка, 1977. – 558 с.
4. Garbuzova G. V. Empiricheskiye kriterii formirovaniya professional'noj identychnosti studentov / G.V. Garbuzova // Upravleniye obshhestvennyimi ekonomicheskimi sistemami. – 2007. number 1. – S. 3-14.
5. Zyazyun I. A. Psykholohichna pedagogika v czaryni pedagogichnoyi diyi / I. A. Zyazyun // P'yata vystavka-prezentaciya «Innovatyka v suchasnij osviti». – К., 2013. – S. 21.
6. Ідентичність - (психологія) [Nazva z ekranu] // Rezhym dostupu: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
7. Lukiyanchuk A. M. Problema identyfikaciyi u profesijnomu stanovlenni studentiv vyshchoho navchal'nogo zakladu I-II rivniv akredytaciyi pedagogichnogo profilyu / A.M. Lukiyanchuk. – К., 2010. – 380 с.
8. Marcia J.E. Identity in adolescence / J.E. Marcia // Handbook of adolescent psychology / Ed. by J.Adelson. N.Y., 1980. – P. 213-231.
9. Pchilka O. Tvory / O. Pchilka. – К.: Dnipro, 1971. – 464 s.
10. Rabovich-Shchebro I.V. Psikhogenetika / I.V. Rabovich-Shchebro, T.M. Maryutina, E.L. Grigorenko. – М. : Aspekt Press, 2000. – 447 s.
11. Robert Shuman. Vikipediya [Nazva z ekranu] // Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Robert_Schumann
12. Shnejder L. B. Professional'naya identychnost': teoriya, eksperiment, trening / L.B. Shnejder. – М.: MPSY; Voronezh: «MODEK», 2004. – 600 s.
13. Erikson E. Identychnost': yunost' i krizis: per. s angl. – М.: izd. gruppa Progress, 1996. – 396 s.
14. Yung Karl Psikhlogiya bessoznatel'nogo// Rezhym dostupu: http://book-read.ru/libbook_107031.html

